

Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Dokumentnamn
Ställningstagande avseende Grön
omställning

Beslutsdatum
2024-06-14

Dokumentansvarig
Ann-Sofie Eriksson/Jan-Ove Östbrink

Dokumenttyp
SKR ställningstagande

Beslutsfattare/Ägare
Styrelsen

Verksamhetsområde
Miljö

Ansvarig sektion/avdelning
Avdelningen för tillväxt och
samhällsbyggnad

Ärendenummer
SKR2024/00970

Ställningstagande avseende Grön omställning

SKR:s ställningstagande i detta dokument tydliggör vår ståndpunkt avseende kommuners och regioners samhällsomställning till följd av den gröna omställningen inom industrin, och utgör underlag för påverkansarbete och debatt. De föreslagna ställningstagandet har arbetats fram tillsammans med medlemsföreträdare på regional och kommunal nivå och har beslutats av SKR:s styrelse.

Bakgrund

Den gröna omställningen inom industrin ska bidra till att stärka Sveriges konkurrenskraft och till konkurrenskraftiga och hållbara samhällen i hela landet. Sverige har konkurrensfördelar för nya gröna industriinvesteringar, men för att dessa fullt ut ska kunna tas tillvara behövs ett gemensamt ansvars- och risktagande mellan stat och lokalsamhälle.

Riskvillighet hos enskilda kommuner och deras invånare kan inte vara en förutsättning för ett konkurrenskraftigt Sverige. En riskdelning mellan stat och kommuner för kostnaderna för snabb samhällsutbyggnad behövs för Sveriges gröna omställning. Även intäkterna behöver fördelas i relation till kostnader. Ökade skatteintäkter på inkomster, vinster och fastigheter hamnar nu nästan

enbart hos staten, medan kommunerna och regionerna i bästa fall får kostnadstäckning på sikt för de uppgifter som omfattas av utjämningsystemet.

Ställningstagande

1. Nationell strategi för den gröna omställningen

Regeringens näringspolitiska mål behöver tydliggöras och det behövs en nationell strategi för ett samlat agerande och ansvarstagande för den gröna omställningen i Sverige.

Regeringen har aviserat en strategi för den gröna omställningen i norra Sverige. En sådan strategi är viktig för att tydliggöra regeringens inriktning och ambitioner, och behöver innehålla handlingsvägar för att hantera de utmaningar som beskrivits ovan. Även om strategin endast skulle ta sikte på utvecklingen i norr så bör den vara så utformad att den kan tjäna sitt syfte för en grön omställning inom vår produktionssektor och därmed spegla samhällsomställningen i hela Sverige.

2. Fördelning av kostnader och intäkter

Det behövs en fördelning mellan stat, kommuner och regioner samt andra berörda aktörer av de investeringar som behövs i samhällsutvecklande åtgärder i de kommuner där gröna industrietableringar sker samt av intäkterna från industrins omställning.

Det behövs omfattande offentliga investeringar för att möjliggöra industrietableringarna. Det är inte rimligt att invånarna i dessa kommuner och regioner ska sitta med notan för hela utbyggnaden av infrastrukturen. I synnerhet inte då staten är den del av offentlig sektor som får största delen av inkomsterna från satsningarna.

Den gröna industriomställningen är viktigare för Sveriges nationella tillväxt än för en enskild kommun. För att minska risken att enskilda kommuner riskerar att få mycket höga skuldnivåer måste en vinst- och riskdelning eller garanti där staten kan garantera stöd till de kommuner som nu tar en mycket stor risk. Flera kommuner riskerar att dra på sig enorma skulder då de bygger ut denna infrastruktur. Garantierna behöver utformas olika beroende på i vilket läge kommunen befinner sig i och utifrån vilka åtaganden som behövs till följd av omställningen, samt bör också kunna avse eventuella hyresförluster om satsningen på orten av något skäl skulle gå om intet.

Viss del av de statliga inkomsterna bör ”stanna kvar” på orten för att skapa incitament för tillväxt, exempelvis som investeringsstöd till kommuner eller till privata bolag som bygger ut infrastrukturen i syfte att få till stånd dessa satsningar. De företag som etablerar sig på orten eller som expanderar sin verksamhet behöver också ta sin del av risktagandet för de samhällsinvesteringar som behövs.

Ett annat sätt kan vara att staten faktiskt allokera resurser för stadsutveckling och för byggande av bostäder och samhällsfastigheter (ett riktat investeringsstöd) och att stötta upprustning av det befintliga bostadsbeståndet (se SKR:s rapport [Vem ska stå för risken?](#)). Ett annat sätt är att kommunen får del av de skatteintäkter som etableringarna medför och som nu enbart tillfaller staten. Här finns exempel att hämta från Finland och Norge.

3. Snabba planerings- och tillståndsprocesser

De planerings- och tillståndsprocesser som behöver föregå industriinvesteringarna och investeringarna i nya bostäder, samhällsservice, infrastruktur, anläggningar etcetera behöver ske snabbt.

Bristande samordning av statliga myndigheters synpunkter och önskemål, långa överklagandetider och statliga krav på detaljering av planer och konsekvensbeskrivningar har stor påverkan på om planeringen flyter på eller inte. Ett flertal statliga aktörer som Trafikverket, Jernhusen, Försvarsmakten, Svenska Kraftnät, Vattenfall, Fastighetsverket och Specialfastigheter är dessutom direkt ansvariga för planering och genomförande av vitala samhällsprojekt som förutsätter ett samspel och nära samarbete med kommunerna och god framförhållning för att kunna möta nya behov.

Särskilt viktigt i den gröna omställningen är att

- **riksintresssystemet omgående stärks** genom resurser och tydligare krav på myndigheterna för att förbättra den statliga samordningen. Detta för att ge kommunerna och andra aktörer bättre möjligheter att förutse statens uppfattning om hur mark och vatten bör användas på lång sikt och skapa bättre förutsättningar för dialog mellan stat och kommun.
- **myndigheternas instruktioner uttalar ett ansvar att i sin utövning se till landets utveckling som helhet** utöver det som ankommer utifrån myndighetens sektors- och sakansvar. Detta innebär att en myndighet i sin verksamhet och i enskilda beslut ska beakta konsekvenserna för tillväxt och utveckling i Sverige.
- **länsstyrelsens vägledande roll behöver stärkas.** Länsstyrelsen behöver delta i tidiga dialoger för att kunna prioritera och avgränsa och göra rimliga överväganden om hur olika processer bäst drivs vidare. De krav som ställs i detaljplaneprocessen på olika utredningar behöver ses över liksom överklagandeprocessen.

4. Åtgärder för att etablera bostäder

För att bostäder i nödvändig omfattning ska komma till stånd behövs förmånliga statliga kreditgarantier, en statlig hyresförlustgaranti, någon form av toplån och riktat stöd till flerbostadshus i kommuner med svagare marknadsförutsättningar där större gröna industriprojekt genomförs.

Bostadsförsörjningen är en nyckel för att en industrietablering ska bli lyckad för den enskilda kommunen. Etableringarna förutsätter ofta tunga investeringar från kommunens sida och för att de ska kunna bära sig ekonomiskt behöver

kostnaderna fördelas på fler. Inflyttningen blir därmed helt avgörande för kommunens ekonomi.

Särskilt viktigt i den gröna omställningen är att

- staten tillhandahåller mer **förmånliga kreditgarantier** så att behovet av bostäder i de aktuella etablerings- och expansionskommunerna och till dessa närliggande kommuner kan tillgodoses (se vidare [delrapport från utredare med uppdrag att främja koordinering av insatser för hållbart samhällsbyggande i Norrbottens och Västerbottens län](#)).
- kreditgarantierna kompletteras med någon form av **topplån** i kommuner där gröna industriprojekt genomförs samtidigt som marknadsförutsättningarna är svaga eller mycket svaga för att möjliggöra för hushållen att efterfråga de bostäder som behöver komma till.
- ett **riktat stöd till upprustning av flerbostadshus** införs i kommuner med svagare marknadsförutsättningar där större gröna industriprojekt genomförs för att öka rörligheten på bostadsmarknaden.
- tillse att **de nya byggregler som är under framtagande skapar förutsättningar för såväl innovation och nytänkande som förutsägbarhet och tydlighet**. Det är av yttersta vikt nu när kommuner där större gröna industrietableringar eller expansioner sker snabbt måste försöka få fram bostäder till alla de som ska arbeta inom och industrin och de offentliga och privata verksamheter (vård, omsorg, utbildning, service etcetera) som också behöver tillkomma.
- det vidtas **åtgärder som stärker hushållens efterfrågan** såsom att se över amorteringsvillkoren för bostadslån (inte minst för unga), införa startlån till förstagångsköpare av ägda bostäder och permanent höja, värdesäkra och bredda bostadsbidraget.

5. Säkerställ ökad tillgång till el

Energiförsörjningen måste säkerställas även i närtid genom snabbare processer och ett bättre samspel mellan energisystemets olika delar för att tillhandahålla planerbar effekt till en rimlig kostnad.

En förutsättning för den gröna industrialiseringen och klimatomställningen av transportsektorn är en kraftigt ökad elektrifiering. Elproduktionen bedöms behöva i stort sett fördubblas, och regeringen har angett en sådan inriktning till 2045. Tillhörande ny- och reinvesteringar i stamnät, regionnät och lokalnät har Energiföretagen Sverige bedömt till 1 000 miljarder kronor, där det mesta ligger i lokalnäten.

Det behövs ett bättre samspel mellan energisystemets olika delar som omfattar både produktion, överföring, flexibilitet, lagring, tilldelning, samspel med fjärrvärme och andra energislag, för att kunna tillhandahålla planerbar effekt till en rimlig kostnad.

Särskilt viktigt i den gröna omställningen är att

- **energipolitiska mål antas för elproduktion på kortare sikt än 2045.**

- **den långsiktiga planeringen av elsystemet** i ett energiförsörjningsperspektiv ges som samordningsuppdrag till Svenska kraftnät eller annan statlig myndighet .
- **skatteintäkter från storskalig vindkraft** ges kommunerna samt att förslaget genomförs om ”tidig tillstyrkan” med ett tillräckligt beslutsunderlag, för att kunna styra vindkraften till lämpliga områden.
- **ersättning/bygdepeng för vattenkraften** ses över så att en större del av ersättningen går till berörda kommuner och bygder. Medlen motsvarar idag endast några procent av statens intäkter från fastighetsskatten.
- **potentialen i kraftvärme och fjärrvärme** tas tillvara genom att det utgår ersättning för deras systemnyttor.
- **ellagen justeras** för samhällliga prioriteringar när elnäten riskerar att få brist på kapacitet samt att villkoren utvecklas för tilldelning och kösystem för att tillgängliggöra effekt och få bort ”luft” ur systemet.
- **tillståndsprocesserna ”snabbas upp” för byggande av elnät och energiproduktion** genom att i tidigt skede samla aktörer och avväga intressen. Det statliga lantmäteriet måste få ökad kapacitet att hantera ärenden om utbyggda ledningar. Regeringen bör också avlasta myndigheten genom att låta fler kommuner inrätta egna lantmäterier. Energimarknadsinspektionen och mark- och miljödomstolarna måste korta sina handläggningstider och regler för överklaganden behöver ses över.
- **befogenheter ges kommunerna att producera, distribuera och sälja vätgas och biogas**, kopplat till regelverket för EU:s gasmarknad.
- **investeringar i effekthöjning av vattenkraften** där det finns en tydlig potential görs av Vattenfall och andra energibolag utifrån ett mer aktivt ansvar .

6. Statlig finansiering av transportinfrastruktur

Finansieringen av infrastruktur för personresor och godstransporter för den gröna omställningen inom industrin behöver ske genom att staten ökar ramarna i kombination med alternativ finansiering. Det behövs ett större statligt ansvarstagande inom arbetet för längre och tyngre transporter på det kommunala vägnätet.

Transportinfrastrukturen är i grunden statens ansvar och en förutsättning för ett konkurrenskraftigt näringsliv. Den gröna strukturomvandlingen förutsätter att staten tar ansvar för att försörja berörda industrietableringar med nödvändig infrastruktur. En väl fungerande infrastruktur för personresor behöver finnas på plats för att det ska vara attraktivt att flytta till regioner där omställningen sker. Investeringarna behöver ske i ett tempo som möter industrins tidsplaner.

Särskilt viktigt i den gröna omställningen är att

- **ramarna för transportinfrastruktur utökas i kombination med alternativ finansiering.** Detta krävs för att möta de behov av personresor och godstransporter kopplade till den gröna omställningen inom industrin.

Staten har här ett grundansvar som kan kombineras med initiativ från till exempel näringslivet. Med utgångspunkt i statens grundansvar för infrastrukturen behöver investeringar ske **utan att medfinansiering avkrävs från kommuner och regioner.**

- **långsiktiga besked om statens investeringar** behövs för industrin och för att kommunerna ska kunna vidta de infrastrukturåtgärder som åvilar kommunen. Det är angeläget med en väsentligt bättre kostnadskontroll och att öka effektiviteten såväl i planeringsskedet som i genomförandefasen.
- **staten tar ökat ansvar för längre och tyngre transporter.** Transporter påbörjas och avslutas i regel på det kommunala vägnätet. Kommunerna står samtidigt inför stora ekonomiska utmaningar när det gäller att finansiera bärighetshöjande åtgärder, främst för brokonstruktioner inom arbetet med tyngre bärighetsklasser (BK4). Staten bör införa finansieringslösningar som stödjer kommunala vägghållares möjligheter att investera i denna infrastruktur.
- **industrins tidsplaner möts med en infrastrukturplanering** som sker i ett tempo som matchar industrins behov. För att lyckas med detta behöver statliga myndigheter utveckla sina arbetssätt till **mer av tidig dialog och samverkan** i parallella processer.

7. Nödvändig arbetskraftsinvandring och kompetensutveckling

Staten måste underlätta för den arbetskraftsinvandring som behövs till industrin och välfärden. Kompetensförsörjningen behöver säkras genom en infrastruktur för kompetensutveckling och utbildning samt en lokalt förankrad arbetsmarknadspolitisk verksamhet.

För att säkerställa att arbetskraften har rätt kompetens behövs en infrastruktur för kompetensutveckling och utbildning samt en lokalt förankrad och ändamålsenlig arbetsmarknadspolitisk verksamhet. Den gröna omställningen kommer att kräva både kompetensutveckling och omställning av arbetskraften. Nya produktionsmetoder, innehåll i tjänster och nya produkter kräver andra kompetenser än de som används idag.

Yrkehögskola och omställningsavtal möjliggör utbildning och kompetensutveckling för att fördjupa och förnya kunskaper och för att byta bransch och yrke. Även universitet och högskolor behöver ha god förmåga att möta de behov som omställningen för med sig. Studier av bland annat OECD visar att omställning mot mer grön produktion av produkter och tjänster kommer att kräva omställning av arbetskraft, både gällande kompetens och geografi. För att underlätta för människor att hålla sig anställningsbara och arbetsgivare att få tillgång till relevant kompetens måste systemen för utbildning och omställning mitt i livet utökas.

Särskilt viktigt i den gröna omställningen är att

- **arbetsgivarstödet utvecklas av Arbetsförmedlingen**, vilket kräver lokal närvaro och handlingsutrymme. Nya verktyg för att underlätta geografisk rörlighet behöver finnas på plats.

- **yrkesvuxenutbildningen** dimensionernas upp genom att SKR:s medlemmar får långsiktiga planeringsförutsättningar . En treårig bidragsram bör införas för statsstödet. Vuxenutbildningen behöver få möjligheter att ha riksintag och även från andra länder. Regeringen bör öppna upp för **testverksamheter med nya former i avgränsade geografier både gällande intag och utformning av utbildning**, till exempel yrkeskurser på grundläggande nivå.
- **statliga medel för att investera i kostsamma utbildningsmiljöer** erbjuds kommuner där arbetsmarknaden ändras snabbt.
- **staten måste underlätta** för den arbetskraftsinvandring som behövs till industrin och välfärden.